

afegir-hi alguna altra trad. castellana, *jergón, talego, mostrenco*).³ A desgrat de la vida més vigorosa a Mall., oblidat pels *DFgra.* i *DAmen.*, però no pel menorquí FebrCard., que esmena objectivament la forma del Belv.: «*poltrú: mondejo, pause de porc farcie, farci-* 5
men in majori intestino» (p. 488); però *AlcM* ens certifica que en la forma *poltrú* és un mot ben conegut no sols a Menorca, sinó a tot Mallorca (esmentant des de Palma a Pollença i així mateix Inca, Manacor i Llucmajor), «el budell cec o gruixat del porc, que es farceix de pasta de sobressada, cast. *morcón*».

N'hi ha un cas en les *Contarelles* d'AMAlcover: «aquell suc que donen ses llamugues, el posen dins olles, pots, aufabions, i també dins sa *poltrú*». On comprovem, doncs, el gènere femení que ja posava de lleu En Moll, i que l'esmentada forma aglutinada *sapultrú* confirma; igual a Menorca; *AlcM* diu definint la 3.ª acc. de *corrença*: «l'apèndix de la *pultrú* o budell gruixat (Ferrerries)». No és el gènere que té en el Piñc., ni el que veiem en els tres testimonis del segle XIV, ni lo *poltruc* en una cançó popular (Princ.) citada de l'*Arx. Trad. Pop.* Però degué tenir força extensió, car ha dut com a conseqüència que en una part de les altres dades el mot s'hagi canviat amb l'afegiment d'una -a final secundària: «*portura: poltruu*» a 25 Maó (*AlcM*, s. v.). També en la forma en -ot.

És la valenciana, almenys d'avui en dia. Allà la recollí primer Sanelo: «*paltrót: bandujo; morcón*» (II, 43v^o); s'hi adhereix Lamarca (1842) amb més canvi en els termes usats per definir-lo que en el que signifi- 30 quen: «*paltròt: embuchado, obispillo*»; com que no figura en CROs, ni OPou ni en altres fonts habituals del Sanelo, sembla que aquest ho conegués viu de la zona xativina, on ell cresqué i hi romangué en contacte; Lamarca reflecteix sovint el parlar de l'interior 35 de l'Horta, de cap a Torrent, d'on era ell.

El *DAG.* no localitza *paltrót* «butifarra especial»; la variant amb o no és estranya al Princ. (*paltróc: paltruc*, cosa malgirbada» a StFGuixols, *AlcM*), però consta principalment com a val.; MGadea en parla referint-se a «Ruçafa» on «hi ha una confreria de Sen Valero, que desde antic ve fent un *paltròt* per a regalar-lo als confreres el dia del Sant: en temps arrere eixe *paltròt* el passejaven penjant d'un fil per tot lo pòble, y en la casa ahon se trencava el fil, allí se quedava, 40 però no sabem com --- sempre se trencava en l'abadia o casa del retor ---» (*T. del Xè* I, 320). Ens cita Gulsoy (p. 403) una obra d'Escalante on un personatge gras es compara «com un *paltrót*». Fins ací, doncs, masculí, però gràcies al gran dicc. insular sabem que a Gandia 50 i Alcoi n'han fet *paltròta* «paltruc» i a la Vall de Gallinera *poltrotra* amb o' i amb la definició «estómac». En fi, pel vocab. xurro del Villar del Arzobispo, per Vllatas, sabem que allí anomenen «*paltrofa* f. intestino ciego del cerdo», però afegint que «en val. se llama 55 *paltrota* a la morcilla que embute con aquél».

Un creuria que aquesta -fa es deu a una mera contaminació, de *pellofa* o del cast. *piltrafa*. Però potser no és així, car *AlcM* assenyala un masculí *paltruf* en el Penedès, *palatrup* m. «budell gruixut del porc» en 60

el B. Emp. (Llofríu), la -p del qual podria resultar d'una -f prèvia (com *matalap, cadap, estup*); inducció ja insegura, és clar. En fi s'assenyala *paltruc* a totes les comarques de la diòcesi gironina (fins al Rip. i Guillerries) «el budell més ample del porc, i botifarra de sang que es farceix en el dit budell».⁴

Queda el mot ben documentat a totes les terres de la llengua, des de Ribagorça a Menorca, i des de l'Albera fins a la línia Pego-Alcoi-Xàtiva almenys. Sembla que quasi sempre es tracta del porc, però no sembla que se n'exclouï l'home ni altres animals de matança: probablement almenys els cabrits i semblants: *ossos de paltruc* «ossos que es salen» a Ribes. D'altra banda la forma amb -l- és molt predominant, però amb la grossa excepció dels exemples literaris del S. XIV, on manca la -r-, com també a Ribagorça; d'altra banda *port-* amb -r- a Maó, i a l'Alt Berguedà pronuncien *patrúk* segons les notacions fonètiques d'*AlcM* (a Bagà, i no és err. tip. perquè també porta remissió de *patruc* a *paltruc*). Ara bé això es podria concebre a base d'un consonantisme originari *PERT-* que amb repercussió de líquida vagi passar primer a *pertr-*; i després la dissimilació hauria dut per una banda a *petr-*, per l'altra a *peltr-*; *peltuc*, en fi, resultant d'un compromís entre la primera i l'última.

Si va ser així tindriem via fonètica lliure per a l'etimologia *περιτόν(α)ιον*. Amb terminació diferent i més fàcil d'explicar el *DAG.* (sense localitzar) dóna «*provanoves*», budell ple d'ossos [Ileg. trossos o mossos?] de porc que es penja i es deixa a secar». Lliure i clara en tot llevat d'un parell de detalls en la terminació. Verament no es poden formular gaires escrúpols sobre la probabilitat de la supervivència romànica d'un terme grec, en el terreny de l'anatomia i la medicina, en què els grecs adoctrinaren tant, i serviren llargament els romans. I aquest, com a nom de la membrana que embolca la major part del budell, va tenir des de l'Antiguitat una vida constant i divulgadíssima. Ja l'usava Hipòcrates, el mestre de tots, a la fi del S. v a. C.; consta així mateix en un altre gran mestre com Kelsos el filòsof-naturalista de mj. S. II d. C.: tots dos en la forma plena *περιτόναιον* (-αιος). En tal combinació el diftong *ai*, sobretot si és postònic i en hiatus, quedà pronunciat com una mera *i*: *περιτόνιον* és la forma que es llegeix en els *Hippiatrica*, gran compilació de medicina veterinària que s'anà formant al Baix Imperi, i que apareix en conjunt en mss. del S. x d. C., però que inclou textos bastant anteriors.

És un dels hel·lenismes tècnics divulgats internacionalment per Europa des de més antic: si no m'erro el fr. *péritoine* ja figura en Rabelais i en tot cas es documenta copiosament des de 1541. No dubtem que a la gran escola mèdica i veterinària de Salern, el gran centre de difusió d'aquests coneixements per l'Europa medieval, devia ser generalment usat (allí ensenyava el gran mestre català Tederic, en el S. XII, i en sortiren els nombrosos textos nostres i castellans d'*Hippiatria* i *Veterinària*). En tot cas fóra mostrar-se massa difícil fer objeccions a aquesta etimologia engruixint la discrepància semàntica entre el peritoneu i el *pel-*